

Učenje drugega jezika v zgodnjem otroštvu

Nadja Gliha Olenik, prof. slov. in nem. jezika, učiteljica nemščine, Gimnazija Ledina

Zaradi svetovne globalizacije, mobilnosti delovne sile in multikulturalnosti je večjezičnost pomembno področje politike Evropske unije. Otroci se lahko drugega jezika učijo v šoli, lahko pa ga v zgodnjem otroštvu ob ustrezni strategiji usvojijo na spontan in neobremenjen način z izvrstno izgovorjavo, prav tako kot prvi jezik. Njihov talent za jezike v tem obdobju strokovnjaki pogosto povezujejo z razvojem možganov. Dvojezičnost ima pozitiven vpliv na njihov kognitivni, emocionalni in socialni razvoj. Starši oz. skrbniki morajo pri dvojezični vzgoji izbrati ustrezno strategijo in biti ozaveščeni o otrokovem govornem razvoju ter s tem povezanimi interferencami, dominantnostjo enega od jezikov, preklapljanjem med kodi ter ustreznimi ukrepi za enakomeren razvoj obeh jezikov.

Ključni pojmi: večjezičnost, ustrezna strategija, interference, preklapljanje med kodi, dominantnost enega jezika.

1. Uvod

Razvoj govora je eden najpomembnejših dejavnikov v kognitivnem razvoju vsakega človeka. Otroci imajo v zgodnjem otroštvu izreden talent za učenje jezika, usvajanje poteka spontano, brez truda in obremenjenosti, izgovorjava je pristna in naravna. Zato dvojezični govorni razvoj v zgodnjem otroštvu ob ustrezni strategiji staršev oz. skrbnikov poteka na lahek način in brez večjih težav.

Dvo- in večjezičnost se pojavlja tako v mnogih etnično mešanih delih sveta kot pri posameznikih, ki so v stiku z osebami iz drugega jezikovnega okolja. O dvojezični osebi govorimo takrat, ko lahko brez težav uporablja dva jezika in prehaja iz enega v drugega, kadar želi (Marjanovič Umek in Fekonja 2004).

Pri otroku v predšolski dobi obstajata dva načina razvoja drugega jezika:

1. *Hkratni ali simultani razvoj*, pri katerem gre za usvajanje več jezikov v zgodnjem otroštvu takoj po otrokovem rojstvu.
2. *Zaporedni ali sosledni razvoj*, pri katerem se začne otrok drugega jezika učiti po tem, ko je prvega že usvojil, npr. v vrtcu oz. nekem novem okolju (Marjanovič Umek in Fekonja 2004).

Danes na večjezičnost ne gledamo pozitivno zgolj s pragmatičnega vidika znanja več jezikov zaradi kasnejših študijskih in zaposlitvenih možnosti. Večjezičnost je postala pomembno področje politike Evropske unije zaradi širitve, večjega in enotnega gospodarskega trga, mobilnosti delovne

sile in še mnogih drugih dejavnikov. Živimo v globalnem svetu, ki ga zaznamujeta večkulturalna in večjezična družba. Če je bila v prejšnjem tisočletju večjezičnost privilegij elit ali nuja priseljencev novega sveta, je danes pogoj za mirno in uspešno sobivanje v multikulturalni evropski družbi.

Simona Kranjc kot vzrok za dvojezičnost v dobi zgodnjega otroštva navaja predvsem tri razloge:

- življenje otrokove družine na narodnostno mešanem območju, kot je npr. pri nas Prekmurje ali slovenska Istra,
- selitev družine v tujino zaradi različnih razlogov (npr. zdomci ali izseljenci),
- otrok živi v jezikovno mešani skupini (Kranjc 2009).

Obstajajo pa tudi drugi razlogi, na primer, ko se nekdo od staršev zavestno odloči, da bo z otrokom govoril jezik, ki ni jezik okolja. Seveda mora biti taka oseba dvojezična in kot taka sposobna razmišljanja in čustvovanja v obeh jezikih.

Učenje drugega in morda celo tretjega jezika v zgodnjem otroštvu ima veliko prednosti. Ljubica Marjanovič Umek navaja, da se otroški govor najhitreje razvija v obdobju malčka in zgodnjega otroštva, nekako do šestega leta starosti, in poteka v tesni povezavi z razvojem mišljenja, čustev in socialnega spoznavanja (Marjanovič Umek 2009). Poleg tega se vzporedno z govorom razvija odnos med jezikom in kulturo. Če so še v prejšnjem stoletju mnogi ekonomski priseljenci zavračali možnost, da bi se njihov otrok sinhrono z jezikom okolja naučil še maternega, tj. prvega jezika, in smo učitelji dodatnega pouka materinščine še nekaj desetletij nazaj rotili naše izseljence v Nemčiji, naj svoje otroke pošiljajo k pouku slovenščine, pa je danes ozaveščenost o pomembnosti znanja več jezikov občutno večja, saj vemo, da ima večje-

zičnost v današnjem multikulturnem evropskem prostoru velike prednosti in se zato zanjo zavestno odloča veliko več staršev kot nekoč.

2. Razvijanje dvojezičnosti v zgodnjem otroštvu

Pri dvo- oz. večjezičnosti v predšolskem obdobju gre običajno za sočasno, enakomerno in kontinuirano usvajanje več jezikov. Pri tem je materni jezik oz. prvi jezik tisti jezik, ki se ga ljudje v zgodnjem otroštvu naučimo v svojem domačem okolju, družini ali drugem primarnem okolju. Njegov razvoj poteka spontano, nenačrtovano in v naravnem okolju, zato učenju tega jezika pravimo usvajanje. Je tudi jezik, v katerem najlažje razmišljamo in čustvujemo. Drugi jezik je pri priseljencih običajno jezik okolja in kot tak opredeljen v ustavi določene države ter večinoma tudi jezik, v katerem poteka obvezno šolanje, zato ima veliko socialno funkcijo. Ko pri otrocih govorimo o učenju drugega jezika, je treba poudariti, da ga lahko pridobivajo na dva različna načina: z usvajanjem (tako kot prvi oz. materni jezik) in učenjem. Medtem ko je proces usvajanja spontan, igriv in hiter, ne da bi se otroci ukvarjali s formalnimi vidiki jezika, pa je učenje jezika zavedni proces, pogosto kot tuji jezik v neki izobraževalni instituciji, ki vključuje učenje slovničnih pravil in popravljanje

napak (Pižorn 2009). Seveda ne gre strogo ločevati obeh načinov pridobivanja drugega jezika, saj so pogosto tudi v okoljih, kjer prevladuje učenje, vključene nekatere sestavine usvajanja.

Simultani bilingvizem oz. hkratno usvajanje več jezikov v dobi zgodnjega otroštva po navedbah mnogih strokovnjakov pozitivno vpliva na splošni intelektualni razvoj otroka, spodbuja zavedanje jezika ter jezikovne analize, razvija pozitivno samopodobo ter kognitivne in socialne zmožnosti (Marjanovič Umek 2004). Dvojezičnost vpliva tudi na boljšo sposobnost memoriziranja, bralne sposobnosti in sposobnosti reševanja problemov, na otrokov čustveni razvoj ter spodbuja medkulturnost, tj. zavedanje, spoštovanje in odprtost do tujih kultur (Brumen 2009). Predšolski otrok zelo dobro razlikuje in skladišči foneme, melodijo in naglas jezika, zato je njegova izgovorjava perfektna, kot izgovorjava naravnega govorca. Malčki pri usvajanju jezika nimajo zadržkov, se ne obremenjujejo z napakami, jezik pridobivajo nezavedno, spontano, hitro in igrivo. Brumnova (2009) navaja, da tudi spoznanja nevrobiologije, nevrodidaktike, nevrolingvistike in psihologije, ki izhajajo iz raziskovanja možganov, potrjujejo trditve o prednosti učenja drugega jezika v predšolskem obdobju.

Razvoj dvojezičnosti v zgodnjem otroštvu poteka v treh fazah:

1. V začetni fazi otrok izoblikuje leksikalni sistem iz besedišča obeh jezikov, saj oba jezika doje-ma kot en sam jezik. Pogosto uporablja besedne zveze, sestavljene iz obeh jezikov. Razvoj jezika dvojezičnega malčka v tem obdobju se ne razlikuje od razvoja jezika pri enojezičnem otroku.
2. Druga faza se začne nekako med 3. in 4. letom starosti, ko otrok že razlikuje med dvema različnima besednjakoma, ne pa tudi med različnimi slovničnimi pravili obeh jezikov. V tej fazi se mnogi malčki svoje dvojezičnosti že zavedajo.
3. V tretji fazi razvoja dvojezičnosti otrok govori oba jezika in ju povezuje z osebo oz. okoljem, v katerem se ta jezik govori (Marjanovič Umek in Fekonja 2004).

Strategij za usvajanje drugega ali celo tretjega jezika je več in na tem področju si strokovnjaki niso povsem enotni, saj je jezik lahko vezan tako na osebo kot na govorni položaj. Tradicionalna strategija pri dvojezičnem razvoju otroka je ena oseba – en jezik. S tem se izognemo mnogim problemom, predvsem prevelikemu številu interferenc, pojavu vmesnega jezika ter mešanju obeh jezikovnih sistemov. Otrok namreč jezik povezuje oz. identificira z osebo, s katero ga govori. Jezik se pri otroku razvija kot potreba po komunikaciji in govor kot pojavna oblika jezika

je pri malčku močno povezan s čustvovanjem in doživljanjem. Zaradi naklonjenosti in potrebe po komunikaciji z otroku pomembnimi osebami (starši, sorodniki, vrstniki ...), ki govorijo različna jezika, se razvije dvojezičnost.

Pomemben dejavnik dvojezičnega razvoja otroka je tudi samo vedenje staršev o razvoju govora pri otroku in morebitnih težav, ki jih dvojezični razvoj malčka prinaša. Tako večjezični otroci pogosto spregovorijo malce kasneje od njihovih enojezičnih vrstnikov, prav tako je težko razvijati oba oz. včasih celo več jezikov v enakem obsegu. Simona Kranjc (2009) poudarja, da je poleg strategije pomembna tudi količina inputa, tj. časa, v katerem je otrok izpostavljen enemu ali drugemu jeziku. Če je pri strategiji ena oseba – en jezik eden od staršev z otrokom občutno manj časa kot drugi, niso vzpostavljeni enaki pogoji za usvajanje obeh jezikov. Rezultat slabše intenzivnosti in manjše interakcije bo, da bo eden od jezikov dominantnejši. Seveda je priporočljivo, da starši besedni zaklad in otrokov govor bogatijo s petjem otroških pesmic, pripovedovanjem pravljic in branjem otroških knjig. Pogovarjajo se ob slikanicah in si izmišljujejo različne zgodbe. Pri tem ni prav nič narobe, če morajo otroku vedno znova ponavljati njegovo najljubšo pravljico ali pesem. Pomembno vlogo ima tudi gledanje risank in otroških oddaj po televiziji, saj njihov bogati doživljajski in čustveni svet otroka povsem navduši.

3. Težave dvojezične vzgoje

Usvajanje dveh ali več jezikov lahko vodi tudi do številnih interferenc, tj. sociolingvističnega pojava, ko prvine enega jezika vdirajo v sistem drugega jezika. Interference se lahko pojavljajo na vseh jezikovnih ravneh, tako v glasoslovju, leksiki, slovnicu kot v skladnji. Pogostejše so pri jezikih iste jezikovne družine, kot sta npr. slovenščina in hrvaščina. Boljše kot je znanje obeh jezikov, manjša je verjetnost za pojav interferenc. Več se jih pojavlja takrat, ko je malček dlje časa kontinuirano v stiku le z enim jezikom (Kranjc 2009). Tako je na primer triletna deklica, s katero je mati govorila nemško, a je bila časovno v vrtcu bolj izpostavljena slovenščini kot jeziku okolja, materi zvečer v postelji rekla: »Podekaj me!« Pri tem gre za interferenco oz. priložnostno tvorjenko iz nemškega glagola *zu-decken*, ki pomeni pokriti.

Za ozaveščanje obeh jezikov in lažje preklapljanje med kodi so smiselne različne igre, kot npr. spomin – otrok dvigne kartonček in slikico poimenuje v enem jeziku, soigralec v drugem.

Ali pa žoganje, ko otrok prevede besedo starša v drug jezik. Pa seveda branje in pripovedovanje zgodb in pravljic.

Kadar je pri dvojezičnem razvoju jezika jezik okolja prevladujoč in prvi jezik govori samo eden od staršev, se lahko zgodi, da se bo otrok zaradi nelagodnosti pred vrstniki roditelju uprl govoriti prvi jezik. Tudi v tem primeru je za ohranjanje jezika pomembno branje in gledanje televizije.

Pedagogi tudi opažamo, da imajo dvojezični otroci, ki so prvi jezik usvojili zgolj v naravnem okolju, težave pri pravopisu. Le-teh se ne da odpraviti drugače kot s formalnim učenjem (šola, tečaji ...) in branjem.

4. Zaključek

Zaradi globalizacije in s tem povezane mobilnosti ter multikulturalnosti sodobne družbe se danes uporabnosti in pomena večjezičnosti zavedamo bolj kot kdaj koli prej. Smernice Evropske unije gredo v smer vzgoje za mir, spoštovanja drugačnosti in razvijanja skupnih vrednot. V zadnjih desetletjih se je učenje tujih jezikov v mnogih evropskih državah ne le v srednjih šolah temveč že na razredni stopnji osnovne šole zelo razširilo. Temu sledijo tudi kurikulumi tujih jezikov. Tako je npr. razvijanje medkulturnosti in medjezikovnih zmožnosti tudi v učnem načrtu za nemščino na gimnazijah in srednjih šolah temeljna vsebina in cilj pouka. V učnem načrtu se nemški jezik ne opredeljuje zgolj kot orodje za sporazumevanje, temveč tudi za medsebojno razumevanje in spoštovanje, kot to izhaja iz Skupnega evropskega jezikovnega okvirja.

Kljub spodbujanju in jasno določenim smernicam učenja otrok in mladostnikov tujih jezikov v šolah pa gre vendarle, kadar to dovoljujejo okoliščine, izkoristiti možnost dvojezičnega govornega razvoja otroka, saj so vse imenovane težave zanemarljive v primerjavi s prednostmi, ki jih za čustveni, socialni in kognitivni razvoj otroka prinaša dvojezična vzgoja. Poleg tega usvajanje drugega jezika malčka poteka na spontan, nezaveden in neobremenjen način, otrok, ki drugi jezik osvoji v predšolskem obdobju, pa razvije tudi perfektno izgovorjavo.

Bistvenega pomena za jezikovni razvoj je potreba po komunikaciji. Otrok bo razvil večjezičnost, kadar bo v stiku z osebami ali okolji različnih jezikov. Ko potreba po sporazumevanju v enem od jezikov izgine, začne slabeti tudi jezikovno znanje in sposobnost komuniciranja v tem jeziku. Zato je doprinos posameznika, staršev in vzgojnih institucij za ohranjanje večjezičnosti ključnega pomena.

Viri in literatura

- Brumen, M. (2009): Prednosti učenja tujega jezika v predšolski dobi. V: *Učenje in poučevanje dodatnih jezikov v otroštvu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Čok, S. (2009): Poučevanje jezikov v otroštvu - sociološki in kulturni vidik. V: *Učenje in poučevanje dodatnih jezikov v otroštvu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Kranjc, S. (2009): (So)vplivanje učenje prvega in drugega/tujega jezika v otroštvu. V: *Učenje in poučevanje dodatnih jezikov v otroštvu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Križnik, K. in Purkat N. (ur.). (2008): *Učni načrt: Nemščina – gimnazija*. Dostopno na: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2018/programi/media/pdf/ucni_nacrti/UN_NEMSCI-NA_gimn.pdf, 2. 3. 2024.
- Marjanovič Umek, L. (2009): Razvoj otroškega govora: učinek poučevanje in učenja tujega/drugega jezika. V: *Učenje in poučevanje dodatnih jezikov v otroštvu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Marjanovič Umek, M., Fekonja U. (2004): Razvoj govora v zgodnjem otroštvu. V: *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Ukmar, B. (2017): *Dvojezičnost v predšolskem obdobju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta UL – diplomsko delo. Dostopno na: http://pefprints.pef.uni-lj.si/4432/1/Diplomsko_delo_Bla%C5%BE_Ukmar.pdf, 16. 2. 2024.